

*Büyüleyici kelebek
çeşitliliği ile Türkiye*

Kaçkar
Dağları, Artvin

Haziran ©Hilary & Geoff Welch

Türkiye, kelebek gözlemlemek için en iyi ülkelerden biridir. Sahip olduğu farklı iklimsel özellikleri sayesinde oluşan inanılmaz çeşitlilikteki bitki örtüsü, kelebekler için ideal besin bitkilerini ve nektar kaynaklarını barındırır. Birçok Avrupa, Asya, Orta Doğu ve Afrika türüne ev sahipliği yapan Anadolu toprakları bunların yanı sıra, sadece Türkiye'ye özgü birçok türe de sahiptir.

Türkiye bu özel mirasını korumak ve tanıtmak için önemli bir sorumluluğa sahiptir.

Komşu ülkeler ile Türkiye'nin kelebek çeşitliliğinin karşılaştırılması.

Kelebeklerin ömrü ne kadardır?

Ergin olarak geçirdikleri süre türden türe değişse de, ortalama yaşam sürelerinin 1-2 hafta olduğu bilinmektedir. Daha uzun yaşayan kelebek türleri de vardır. Mesela Türkiye'nin en göz alıcı kelebeklerinden Sarı Bantlı Kadife ergin olarak 10 aya kadar yaşayabilmektedir. Kelebeklerin yaşam sürelerini göz önüne alırken, koza (krizalit), tırtıl ve yumurta evrelerini de eklersek, aslında çok daha uzun bir hayatları vardır. En uzun yaşam süresi rekoru küçük bir güve olan "Güney Amerika Yuka Güvesi"ne aittir; tırtıl olarak 30 yıl yaşayabilir!"

Sanıldığından aksine kelebeklerin yaşam süresi çoğunlukla bir günden uzundur.

Sarıbantlı
kadife (*Nymphalis
antiopa*) ©Bram Verlaan

Baharın ilk kelebekleri nereden gelirler?

Baharın ilk günlerinde ve hatta bazen kışın da rastladığımız kelebekler, kışı ergin olarak güvenli, karanlık ve kuru bir yerde kış uykusunda geçirenlerdir. Baharda güneşin çevremizi ısıtmaya başlamasıyla güneş ışınları ile ısınmak ve ilk çiçeklerden nektar içmek için ortaya çıkarlar.

Kaçkar
Dağları, Artvin
Haziran ©Hilary & Geoff Welch

Kelebek bahçesi yapmak

Kelebeklerin tercih ettiği çiçekleri dikerek, pek çok kelebeğin bahçenizi ya da balkonunuzu ziyaret etmesini sağlayabilirsiniz.

©Stephen Jeffcoate

Kelebekler beslenmek için, bol nektar içeren çiçeklere gelirler. Çuha çiçeği, hanımeli, nane ve deve dikenini bol nektarlı bitkilere örnek olarak sayılabilir. Unutmayın, kelebekleri çekmek istiyorsanız zirai ilaçlardan uzak durmalısınız.

Siz de kelebek gözlemlemek ister misiniz?

Ahmet Baytaş tarafından hazırlanan "Türkiye'nin Kelebekleri Doğa Rehberi" (NTV Yayınları, 2008) gördüğünüz kelebeklerin hemen hepsini tanımlamanıza yardımcı olabilecek vazgeçilmez bir kaynaktır.

Türk kelebek gözlemcileri ©Dirk Maes

Ahmet Baytaş ve Evrim Karaçetin tarafından hazırlanan "Türkiye'nin Kelebek Rehberi" (Doğa Derneği, 2008) kitabı da yeni başlayanlar için Türkiye'nin yaygın kelebeklerini tanımaya yönelik oluşturulmuş başarılı bir kaynaktır.

Türkiye, kelebek gözlemlemek için en iyi ülkelerden biridir. Sahip olduğu farklı iklimsel özellikleri sayesinde oluşan inanılmaz çeşitlilikteki bitki örtüsü, kelebekler için ideal besin bitkilerini ve nektar kaynaklarını barındırır. Birçok Avrupa, Asya, Orta Doğu ve Afrika türüne ev sahipliği yapan Anadolu toprakları bunların yanı sıra, sadece Türkiye'ye özgü birçok türe de sahiptir.

Türkiye bu özel mirasını korumak ve tanıtmak için önemli bir sorumluluğa sahiptir.

Nerelerde kelebek görebiliriz?

Evinizin yanındaki çimenlik alandan tutun da, kutuplara kadar kelebekler hemen her yerdedir. Özellikle çiçekli akarsu kenarları, meralar, orman açıklıkları ve yüksek dağ çayırıkları birçok kelebek türünün görülebileceği ideal alanlardır. Bir doğa yürüyüşü sırasında, nemli bir toprak parçası üzerinde yüzlerce kelebeği bir arada görebilirsiniz. Hepsini erkek olan bu kelebekler, suda çözünmüş tuz ve minerallerin peşindedirler ve çiftleşmenin başarıyla sonuçlanması için bu ek besinlere ihtiyaç duyarlar.

Dağ küçük beyaz meleği,
Çokgözlü damon, Ripart'ın anormal
çokgözlüsü, Çokgözlü yalancı çilli (*Pieris ergane*,
Polyommatus damon, *P. ripartii*, *P. corydonius*) ©Ahmet Baytaş

Kelebekler nasıl beslenirler?

Kelebekler, hortum yapısındaki ağızları ile çiçeklerden nektar içerek beslenirler. Kıvrımlı bir dil gibi görünen yapı aslında nektar içmeyi sağlayan bir tüptür. Genellikle kelebeklerin vücutları ile hortumlarının uzunluğu eşittir, fakat bazı türlerde hortum vücuttan 3 kat daha uzun olabilir.

Kelebeklerin şaşırtıcı özelliklerinden birisi de ayakları dahil vücutlarının birçok farklı bölgesi ile tat alabilmeleridir. Antenleri ise son derece hassas bir burun gibi koku alma organı olarak işlev görür.

Meyve üzerinde nektar içen
Çift kuyruklu paşa
(*Charaxes jasius*)
©Olcaç
Yeğin

Komşu ülkeler ile Türkiye'nin kelebek çeşitliliğinin karşılaştırılması.

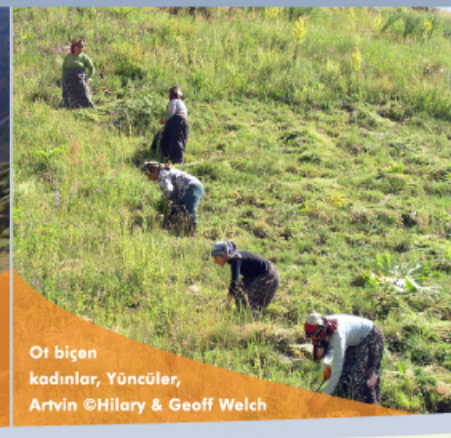
Anadolu
zıpızıpı (*Muschampia
proteides*) ©Özgür Kaçak

Küçük ateş kelebeği (*Lycaena thersamon*) bal çiçekli çayırlıkları sever ©Özgür Koçak

Yaylalar, Artvin, bal kelebekli geleneksel tarım alanı ©Hilary & Geoff Welch

Otların taşınan katır, Yaylalar, Artvin ©Hilary & Geoff Welch

Otların taşınan katır, Yaylalar, Artvin ©Hilary & Geoff Welch

Neden kelebekler?

Kitaplara, resimlere, şiirlere ilham veren güzellikteki kelebekler, yaşamımızın birçok alanında yer alırlar. Daha önemlisi besin zincirinin bir parçasıdır, çiçeklerin tozlaşmasını sağlarlar. Kısa yaşam döngülerinde meydana gelen çevresel değişikliklere ani tepkiler vererek, bu değişimlerin daha yıkıcı olabilecek tehlikeli etkilerini bizlere önceden haber veren göstergelerdir. Küresel iklim değişiminden olumsuz etkilenen kelebekler, iklim değişiminin insanlar üzerindeki etkileri hakkında da ipucu vermektedir. Kelebekleri izleyerek, doğayı daha yakından tanıyıp, doğanın korunmasına bir katkı da biz koyabiliriz.

Turuncu süslü kelebek (*Anthocharis cardamines*) ©Darren Woodhead

Kelebekler ve insanlar

Tarım ve hayvancılık yeryüzünü on bin yıldan daha uzun zamandır etkilemekte ve değiştirmektedir. Bu uzun süreçteki değişimler doğal sistemde kelebekler için uygun alanlar oluşturarak, kelebeklerle insanların bir arada yaşamasına olanak sağlamıştır. Doğayla bir bütün içerisinde yürütülen geleneksel tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin devam ettiği bölgelerde; ot biçme, sürdürülebilir ormancılık, geleneksel hayvancılık gibi insan faaliyetleri kelebek çeşitliliğinin yüksek olmasını sağlamıştır.

Geleneksel tarım, sürdürülebilir orman ve mera kullanımı terk edildiğinde ya da yoğun tarım, hayvancılık ve ormancılık faaliyetlerine geçildiğinde kelebek türlerinde ve sayılarında azalma görülür.

Kelebekler ve insanlar arasında binlerce yılda oluşmuş bu dengenin ayakta kalması yine biz insanların bilincine ve duyarlılığına bağlıdır.

Modern tarım ve kelebekler

Sanayileşen tarım, zirai ilaçlar ve çok büyük alanlarda uygulanan tek tip ürün yetiştiriciliği, kelebeklerin yaşam alanlarını ve yaşama şanslarını ortadan kaldırmaktadır. Mevcut meraların sürülerek tarım alanına dönüştürülmesi uygun mera alanlarını daraltmakta ve otlatma baskısını artırmaktadır. Aşırı otlatma sonucu ise doğal bitki örtüsü yok olmakta ve erozyon meydana gelmektedir.

Kelebekler;

- Zirai ilaçların uygulanmadığı tarım alanlarını,
- Yaşam alanı çeşitliliğinin yüksek olduğu (yol kenarları, sulak alanlar, makiler, çayırlıklar vs.) alanları,
- Otlama ve ot biçiminin sürdürülebilir yöntemlerle yapıldığı meraları tercih ederler.

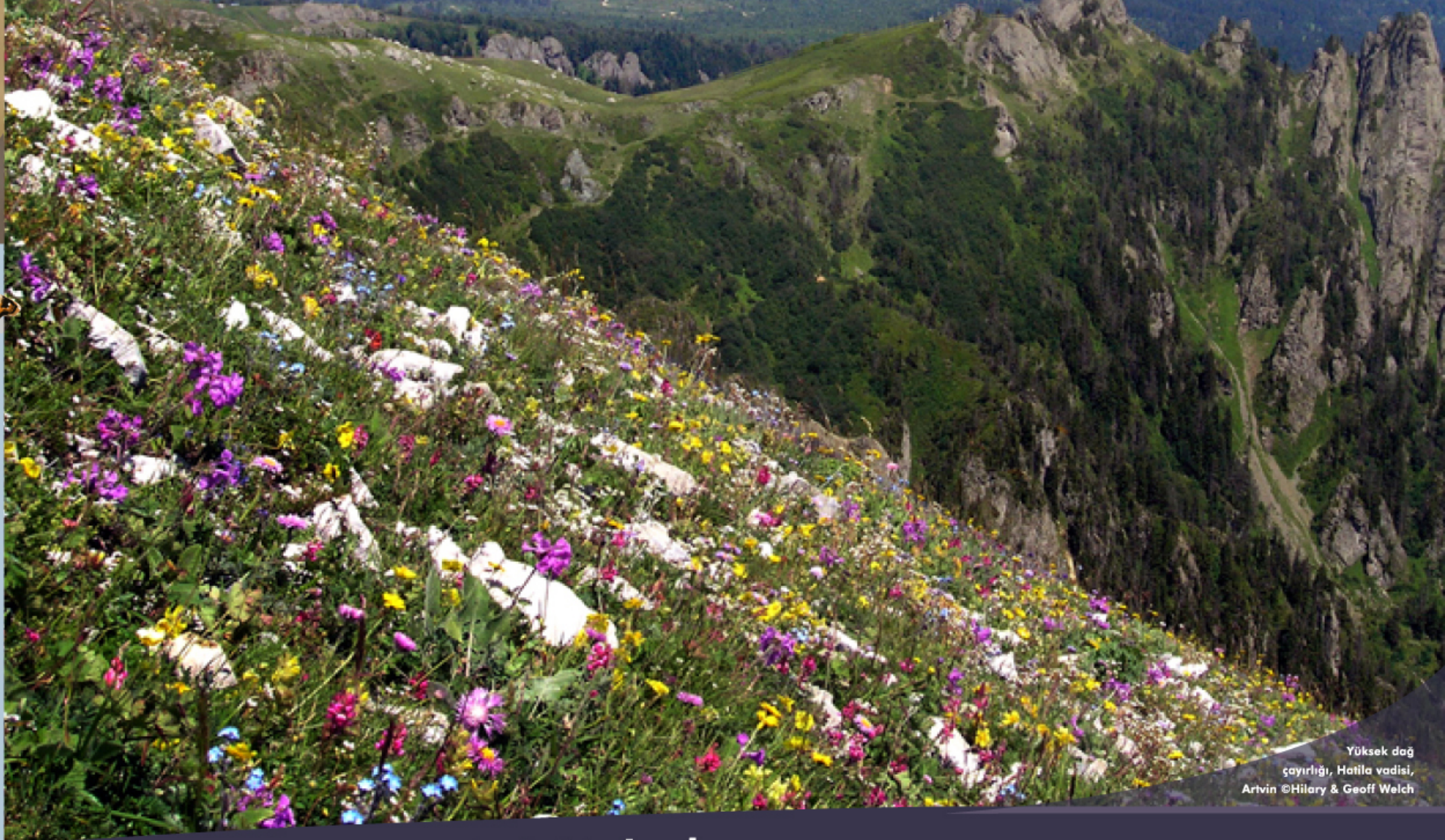
Bu uygulamalar çok çeşitli türde bitkilerin bulunduğu çayırların oluşmasını, habitat ve canlı çeşitliliğinin artmasını sağlayacaktır. Böylece tozlaşmayı sağlayan kelebekler de dahil birçok yararlı böcek yaşam alanlarına geri dönerek zararlılar ile mücadeleye destek olacaklardır.

Bavius (*Pseudophilotes bavius*) ©Olçay Yeğin

Kelebekleri tehdit eden faktörler

Bozulmamış sağlıklı yaşam alanları, türlerin varlığı için en önemli ihtiyaçtır. Ancak sanayileşen tarım, artan yapılaşma, kimyasal kirlilik gibi insan faaliyetleri kelebeklerin yaşam alanlarını daraltmakta ve tahrip etmektedir. Bozulmamış izole alanlara sıkışan pek çok kelebek türünü korumak için, sadece kelebeklerin bulunduğu küçük alanlara odaklanmak yeterli olmayacaktır. Kelebekler için önemli olduğu tespit edilen alanlara yönelik doğaya uyumlu uygulamalar planlamak ve entegre alan kullanım politikaları belirlemek gereklidir.

Yüksek dağ çayırlığı, Hatla vadisi, Artvin ©Hilary & Geoff Welch

Proje aktiviteleri

2009-11 Kelebek Projesi

DKM, gerçek bir hazine değerindeki kelebeklerin Türkiye'nin doğal mirasının bir parçası olarak kalması için çalışmalar yapmaktadır. Yürütmekte olduğumuz projede ulusal ve uluslararası birçok uzman ve bilim insanı ile beraber çalışmaktayız. İki buçuk yıl sürecek olan projedeki ilk adımımız, etkin kelebek koruma çalışmaları için teknik altyapının geliştirilmesidir.

- Koruma çalışmaları için nitelikli veri toplayabilecek, donanımlı kelebek gözlemcilerinin teşvik edilmesi,
- Türkiye kelebekleri verilerinin dijital ortama aktarılması ve Türkiye'deki kelebek koruma çalışmaları için geniş ve ulaşılabilir bir bilgi tabanı oluşturulması,
- Uluslararası kriterlere göre, Türkiye kelebeklerinin taslak kırmızı listesinin oluşturulması ve yayınlanması,
- Türkiye'deki en önemli ve en iyi kelebek alanlarını belirleme çalışmalarına başlanması,

- Arazi sahipleri ve yerel yöneticiler ile arazi kullanımında kelebek-dostu faaliyetlerin geliştirilmesi ve uygulanması,
 - Ulusal ve uluslararası uzmanlar ve paydaşlarla birlikte çalışarak Türkiye'nin kelebeklerinin korunması için ulusal kelebek koruma stratejisinin oluşturulması,
- Sizlerde var olan kelebek kayıtlarınızı, koruma amaçlı kullanılmak üzere paylaşmak isterseniz ya da kelebekler için önemli olduğunu düşündüğünüz, zengin kelebek çeşitliliği ile ilgi çeken aday alanlarınız var ise, bizimle iletişime geçebilirsiniz. dkm@dkm.org.tr*

Buz üzerinde Gümüş lekeli esmergöz (*Plebeius argus*) ©Hilary & Geoff Welch

Kantaron bitkisi üzerinde *Glaucopsyche alcon* yumurtaları ©Szabolcs Sáfán

Benekli iparhan (*Melitaea didyma*) tırtılı ©Özgür Koçak

Kelebeklere ilgi duyuyor ve diğer kelebek gözlemcileri ile iletişime geçmek istiyorsanız sizler de Türkiye kelebek gözlemci ağının bir parçası olabilirsiniz. Bunun için kelebek-gozlemcileri@yahoo.com e-posta grubuna üye olarak diğer kelebek gözlemcileriyle bilgi paylaşımına başlayabilir, <http://www.leptr.org> adresinden kelebek gözlemciliği forumuna ve yüklenen fotoğraflara ulaşabilir, kendi fotoğraflarınızı internet ortamına yükleyerek diğer gözlemcilerin ulaşımına açabilirsiniz.

Doğa Koruma Merkezi (DKM) kimdir?

DKM, Türkiye'nin doğasının etkin korunması için, kapasite artırımını, bilimsel ve teknik alt yapının geliştirilmesini sağlamayı amaçlamaktadır.

Devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları, bilim ve araştırma kurumları, uzmanlar ve gönüllülerle işbirliği içinde ortak platformlarda çalışan DKM doğa korumaya altlık oluşturacak sağlıklı verilerin toplanması ve kapsamlı analizi için çalışmalar yapmakta ve destek vermektedir. Bu araçlar korumada öncelikli alanların belirlenmesinde, bu alanlar için sürdürülebilir kaynak kullanımının ve koruma eylem planlarının oluşturulmasında kullanılmaktadır. <http://www.dkm.org.tr>

DKM, Avrupa Kelebeklerini Koruma Örgütü Türkiye temsilcisidir. Kelebek projesini, Avrupa ve Hollanda Kelebeklerini Koruma birliklerinin destekleri ile yürütmektedir. <http://www.bc-europe.org>

"Türkiye'nin Kelebeklerinin Etkin Korunması için Altyapı Oluşturulması" projesinin (2009-2011) finansal destekçisi; Hollanda Tarım, Doğa ve Gıda Kalitesi Bakanlığı'dır.

agriculture, nature
and food quality

Broşürün içeriğinden DKM sorumludur.